

ارائه مدل نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

سمانه کرمی^۱، *ترانه عنایتی^۲

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

۲. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

(دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۳ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۱۴)

Presenting a Model of the Role of the Education System in Sustainable Development with the Approach of the Iranian Islamic Model of Progress

Samaneh Karami¹, *Taraneh Enayati²

1. Ph.D. Student of Educational Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

2. Associate Professor, Department of Educational Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

(Received: 2020.12.03 Accepted: 2021.05.04)

Abstract:

The present study implemented with the aim of presenting a model of the role of the education system in sustainable development with the Islamic-Iranian model of progress approach. This is both an applied research and a mixed exploratory study (qualitative and quantitative). The research method in the qualitative part was content analysis and in the quantitative part was descriptive survey. Participants in the quality section included 38 education system experts, officials from the UNESCO National Commission's Education Unit and the Higher Education Council, who were selected for interview by purposive sampling method. The statistical population consisted 440 managers, official experts and experts of the General Department of Education in Tehran, 205 of whom were selected by stratified random sampling according to their organizational positions as our research sample. The data gathering tool was a semi-structured interview in the qualitative part and a researcher-made questionnaire in the quantitative part. Credibility criteria were considered to ensure the quality of qualitative findings. In this way, the feedback of the participants in the research was applied. Also, in order to validate the findings, the triangulation in investigator method was used. In the quantitative part, the face and content and construct validities of the questionnaire were checked and confirmed and the reliability was also confirmed by using Cronbach's alpha coefficient so that the reliability of all major variables was greater than 0.70. Data analysis was performed using descriptive and inferential statistical tests including confirmatory factor analysis and structural equation modeling. The results showed that there were 38 components that has role in the education system in sustainable development with the approach of the Iranian Islamic model of progress. Its 29 components in four cultural, social, environmental and economic dimensions were extracted from the content analysis of the interviews and 9 components were obtained from the content analysis of the document of fundamental change in education. The result of studying structural equations also showed a significant relationship among the dimensions of the model.

Keywords: Sustainable Development, Islamic-Iranian Model of Progress, Educational System.

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت انجام شده است. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و در گروه مطالعات آمیخته از نوع اکتشافی (کیفی و کمی) قرار می‌گیرد. روش انجام پژوهش در بخش کیفی به روش تحلیل محتوا و در بخش کمی، توصیفی از نوع پیمایشی بود. مشارکت‌کنندگان بخش کیفی شامل ۳۸ نفر از صاحب‌نظران و متخصصان نظام آموزش و پرورش، مسئولان واحد آموزش کمیسیون ملی یونسکو و شورای عالی آموزش و پرورش بودند که به‌صورت هدفمند به روش متوالی از نوع گلوله برفی تا رسیدن به اشباع نظری برای مصاحبه انتخاب شدند. جامعه آماری در مرحله کمی شامل ۴۴۰ نفر از مدیران، کارشناسان مسئول و کارشناسان اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران بود. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۲۰۵ نفر محاسبه شد. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای برحسب پست سازمانی صورت گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی، مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی، پرسش‌نامه محقق ساخته بود. برای حصول اطمینان از کیفیت یافته‌های کیفی، معیار مقبولیت مدنظر قرار گرفت. به این صورت که بازخورد مشارکت‌کنندگان در پژوهش اعمال گردید. همچنین، به‌منظور اعتباربخشی یافته‌ها از روش کثرت‌گرایی در پژوهشگر استفاده گردید. در بخش کمی، روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه بر اساس بررسی و قضاوت صاحب‌نظران و روایی سازه پرسش‌نامه با استفاده از آزمون تحلیل عاملی بررسی و تأیید شد. پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، بررسی و تأیید شد به‌گونه‌ای که پایایی تمام متغیرهای اصلی بیشتر از مقدار معیار ۰/۷۰ بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آمار توصیفی و استنباطی شامل آزمون تحلیل عاملی تأییدی و مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. نتایج پژوهش، حاکی از وجود ۳۸ مؤلفه دارای نقش در نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بود. ۲۹ مؤلفه آن در چهار بعد فرهنگی، اجتماعی، محیط‌زیستی و اقتصادی مستخرج از تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام‌شده و ۹ مؤلفه حاصل از تحلیل محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بود. نتیجه حاصل از بررسی معادلات ساختاری نشان از ارتباط معنادار بین ابعاد مدل داشت.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نظام آموزش و پرورش.

*نویسنده مسئول: ترانه عنایتی

E-mail: tenayati@yahoo.com

*Corresponding Author: Taraneh Enayati

مقدمه

هرچند که در طول یک سده گذشته، تجربه‌ها، دستاوردها و تحولات بازرشی در زمینه توسعه رخ داده است، ولی موجب به وجود آمدن مشکلات بسیاری نیز شده است. نتیجه فقدان بینش و خردمندی درباره تعیین راهبردها، سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در سطوح مختلف مدیریتی و عملیاتی، در آغاز قرن بیستویک میلادی، وضعیت جهان را به یک توسعه ناپایدار رسانده است که از مشخصه‌های آن رشد جمعیت، افزایش مصرف و توزیع نامتعادل منابع است. همچنین، رشد جمعیت اثرات زیان‌بار بسیاری بر محیط طبیعی بر جا گذاشته که در طول زمان منجر به تغییرات آب و هوایی، ایجاد حفره در لایه ازن، نابودی گونه‌ها و نظام‌های طبیعی گردیده است (UNESCO, 2014). به دنبال این تغییر و تحولات، مفهومی به‌عنوان توسعه پایدار پا به عرصه وجود گذاشت. ایده توسعه پایدار از دل‌نگرانی‌های محیط‌زیستی و نقد توسعه اقتصادی و صنعتی پدید آمد و آرمان آن حفظ منابع برای همه نسل‌ها در کنار رفع نیازهای نسل کنونی است (Ghaffari et al., 2016).

توسعه پایدار استفاده مطلوب از منابع در همه ابعاد است. در واقع، توسعه پایدار نوعی استراتژی برای پاسخگویی به نیازهای مردم جهان بدون ایجاد تأثیرات نامطلوب بر سلامت، محیط‌زیست و بدون تخریب و تهدید منابع جهان با در نظر داشتن توانایی نسل‌های آینده برای پاسخگویی به نیازهای خود است. اتحادیه جهانی حفاظت و مراقبت از زمین، توسعه پایدار را بهبود کیفیت زندگی انسان در حین زندگی و درک سیستم‌های حمایتی تعریف می‌نماید (Jilcha & Kitaw, 2017).

توسعه پایدار، مفهومی فراگیر با بار معنایی بسیار گسترده است. همین ویژگی آن باعث شده است که گروه‌های مختلف اجتماعی با اهداف کاملاً متفاوت آن را به‌کارگیرند. امروزه تعریف توسعه که مدت‌ها صرفاً جنبه اقتصادی داشته، تغییر کرده و به دیدی جامع‌تر شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی روی آورده است که هدف اصلی آن توسعه انسانی با رفتار پایدار می‌باشد؛ اما کمتر کشوری وجود دارد که این مسیر را به شیوه صحیح پیموده باشد؛ زیرا اکثر کشورهای جهان به بهانه توسعه، از منابع محدود، برداشت نامحدود می‌کنند (Rezaei et al., 2019). شش ویژگی در جهت تحقق اهداف توسعه پایدار عبارت‌اند از: اصول نگهداری از طبیعت و دانش استفاده مناسب از آن، آسایش و سلامت

عمومی، دموکراسی، مشارکت، توسعه اقتصادی و امید به آینده (Johannesson et al., 2011). توسعه پایدار، از دو اصطلاح با اهمیت حیاتی تشکیل شده است، پایداری^۱ و توسعه^۲. پایداری بازنمای دیرپایی و دوام است، درحالی‌که واژه توسعه به دنبال گسترش و یا رسیدن تدریجی به سطحی بهتر و کامل‌تر است. مفهوم پایداری رویکرد پیچیده‌ای دارد و زمانی از آن صحبت می‌شود که مسائل محیطی ایجادشده به دلیل فعالیت‌های انسانی نیازمند راه‌حل‌های جدی باشند (Duran et al., 2015). پایداری الگویی برای تفکر در مورد آینده است که در آن، ملاحظات اقتصادی و اجتماعی در دستیابی به بهبود کیفیت زندگی مطرح می‌گردد (Mohanty & Dash, 2018).

شاخص‌های توسعه پایدار شامل محیط‌زیست سالم، جامعه متعال، استفاده پایدار از منابع، توسعه شخصی و جهانی پایدار می‌باشد (Kerk & Manual, 2014). در نظر گرفتن عدالت، دسترسی برابر به خدمات عمومی و الزام دولت‌ها بر از بین بردن تضادهای اجتماعی از الزامات رسیدن به توسعه پایدار است (Weinberger, 2004). توسعه پایدار نیازمند تغییرات وسیعی در زندگی جوامع در همه سطوح است. این تغییر نیازمند مشارکت مردم و جامعه مدنی است و لازمه آن نیز آگاهی و آموزش مردم درباره توسعه پایدار است. توسعه پایدار نیازمند بهره‌برداری عقلانی از منابع موجود است و سرمایه انسانی گران‌بهارترین ثروت هر کشور است که در نتیجه کارکردهای یک نظام آموزشی اثربخش، کارآمد و فراگیر بازتولید می‌شود. نقش برنامه‌های آموزشی برای ارتقاء سطح آگاهی‌ها در بین افراد، به‌ویژه دانش‌آموزان به‌عنوان نسل‌های آینده اهمیت زیادی دارد (Shahvali, 2012). به همین منظور، سازمان ملل سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ را دهه آموزش برای توسعه پایدار اعلام کرد و بیان نمود آموزش پایدار برای جوامع پایدار از طریق آموزش صحیح به دست می‌آید. آموزش و بهره‌مندی از تحصیلات، یک حق همگانی برای تمام ساکنین این کره خاکی است و در واقع قوی‌ترین ابزار در دست ما برای رسیدن به یک جامعه پایدار جهانی می‌باشد (Azizi et al., 2018).

در همین راستا، یونسکو متولی برنامه آموزش برای توسعه پایدار^۳ شد. آموزش برای توسعه پایدار بر پایه ایده‌آل‌ها و اصولی است که زیربنای پایداری هستند؛ مانند تساوی بین‌نسلی،

1. Sustainability
2. Development
3. ESD: Education for Sustainable Development

توسعه پایدار در زمینه‌های آموزش و فناوری مورد بررسی قرار گرفته است (Leal Filho, 2019). استراتژی آموزش و پرورش در جهت تحقق اهداف توسعه پایدار از طریق حمایت از کیفیت آموزش در اوایل دوران کودکی و انتقال کامل اطلاعات و مهارت‌های مرتبط با زندگی و معیشت به جوانان بعد از آموزش ابتدایی و آشنایی هر چه بیشتر با پایداری محیطی مطرح می‌شود (Anderson, 2012). آموزش توسعه پایدار می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی در تقویت فرهنگ محیط‌زیستی و رسیدن به اهداف توسعه پایدار داشته باشد. آشنایی جوانان با علوم پایه محیط‌زیست در مقاطع مختلف تحصیلی می‌تواند روحیه سازگاری و حفاظت از منابع طبیعی را در آنها تقویت کرده و حس مسئولیت‌پذیری را به‌صورت منطقی در آنان افزایش دهد (Zakeri, 2014). آموزش برای توسعه پایدار بسیار فراتر از آموزش دانش و اصول مرتبط با پایداری است. آموزش برای توسعه پایدار در فراگیرترین مفهوم خود آموزش برای تحول اجتماعی است که هدف آن ایجاد جوامع پایدارتر است (UNESCO, 2005).

به نظر می‌رسد توجه صرف به الگوهای توسعه غربی، اغلب برای کشورهای غربی راهگشا و مفید بوده و استفاده و به‌کارگیری آن‌ها برای سایر کشورها از جمله ایران، به‌عنوان تنها الگوی مناسب پیشرفت و توسعه، عقلانی به نظر نمی‌رسد. گسترش منطق اقتصادی و فرهنگی سیاست‌های نئولیبرال به کشورهای دیگر، موجب برهم زدن ارزش‌های فرهنگی و تضعیف انسجام اجتماعی این کشورها شده است؛ اما در گذر زمان و با گسترش رسانه‌های جمعی و ارتباطی، آگاهی و شناخت بیشتری نسبت به اهداف کلان این سیاست‌ها به وجود آمده است. هم‌اکنون کشورها با آگاهی از این برنامه‌ها و سیاست‌های لیبرال که متعمدانه، کشورهای پیرامون را هدف قرار داده است، به بازاندیشی در رویکردها و الگوهای پیشرفت سرزمینی خود پرداخته‌اند. بیشتر الگوهای غربی، به دلیل غیربومی بودن و نداشتن توجه دقیق به مسائل و مشکلات جامعه ما، با موانع و محدودیت‌هایی مواجه بوده‌اند (Azizi et al., 2018).

علت اینکه الگوهای موجود و آزموده شده در دنیا نمی‌توانند الگوی مطلوبی برای کشور ما باشد، این است که الگوهای رایج توسعه، از لحاظ مبنایی، بر پایه اومانسیسم و اصول غیر الهی هستند و از لحاظ آثار و نتایج نیز نتوانسته‌اند وعده‌هایی را که در خصوص ارزش‌هایی نظیر آزادی و عدالت داده بودند، محقق کنند. این جوامع اگرچه پیشرفت‌هایی نیز داشته‌اند، اما این

تساوی جنسیتی، صلح، تحمل‌پذیری، کاهش فقر، حفاظت از محیط‌زیست، منابع طبیعی و عدالت اجتماعی. این اصول می‌توانند به دولت‌ها، جوامع و مدارس کمک کنند تا دانش، اصول، مهارت‌ها و ارزش‌هایی را که بر اساس آن‌ها آموزش برای توسعه پایدار را می‌سازند یا آموزش موجود را برای پرداختن به پایداری تغییر می‌دهند، شناسایی کنند (UNESCO, 2012). آموزش برای توسعه پایدار ارائه‌کننده رفتار و آگاهی‌های جدیدی است که باید در مطالعات توسعه انسانی اجرا شود (Nasibulina, 2015). به باور بسیاری از کارشناسان، آموزش و پرورش هم هدف توسعه است و هم ابزار توسعه (Kavousy & Ahmadi, 2010). این کارکرد دوگانه، ماهیتی کاملاً متغیر و متأثر از شرایط محیطی برای این بخش به وجود آورده است. مؤسسات آموزشی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر جامعه، محیط، اقتصاد و به تبع آن بر روی توسعه پایدار اثرگذار هستند (Findler et al., 2019). توجه رهبران آموزشی به محیط‌زیست و مدارس سبز نیز می‌تواند گامی مؤثر در راستای رسیدن به توسعه پایدار باشد (Veronese & Kensler, 2013).

در خصوص اهمیت آموزش مداوم در توسعه پایدار، پژوهشگران بیان می‌دارند که برای فرایندهای یادگیری اجتماعی، نقش آموزش برای توسعه پایدار مهم و ضروری است. آموزش مداوم، فرصت‌هایی برای توسعه و پیشرفت، شکل‌گیری فرد، فرهنگ، معنویت و اخلاق او را فراهم می‌کند. در حقیقت، توسعه نیروی انسانی یک امر مهم جهت ارتقای سطح صلاحیت، افزایش آگاهی و ایجاد مهارت است. از روش‌های توسعه نیروی انسانی، آموزش مداوم است که مهم‌ترین نوع آموزش به شمار می‌رود (Yazdan Panah et al., 2019). دسترسی به توسعه پایدار یکی از مهم‌ترین اهدافی است که نیازمند برنامه‌ریزی بسیار زیاد است. مشکلات و موانع بسیار زیادی هستند که باعث عدم دسترسی به توسعه پایدار در زمینه‌های آموزشی می‌شوند و به‌طور مستقیم و غیرمستقیم سبب می‌شوند دسترسی به اهداف توسعه پایدار با مشکل مواجه شود. نقش و رفتار معلمان و کارکنان مدارس به‌عنوان الگو، خود عامل مهمی در به وجود آمدن رفتارها و کسب مهارت‌های عملی پایداری است (Higgs & McMillan, 2006)؛ بنابراین، نیاز به بهبود و تقویت برنامه‌ریزی جهت کمک به مراکز آموزشی در راستای موفقیت در دستیابی به توسعه پایدار ضروری می‌باشد. بر اساس این نیاز، نقش برنامه‌ریزی در جهت بهبود دانش و تصمیم‌گیری برای

پیشرفت‌ها تا اعماق آن جوامع نفوذ نکرده و به اخلاق، عدالت، معنویت و امنیت منتهی نشده است (Khamenei, 2007). اعتقاد بر این است که با طراحی مدلی متفاوت و متمایز با الگوهای رایج توسعه و بر مبنای اصول و ارزش‌های جامعه و متناسب با شرایط و امکانات و نیازهای آن و با به‌کارگیری ابتکار و تفکر اسلامی و ایرانی در کنار بهره‌گیری از محتوا و منابع غنی اسلامی و الهی، می‌توان فرایند توسعه را در عرصه‌های گوناگون از جمله فکر، علم، زندگی و معنویت به‌صورت راهبردی در بستر نظام جمهوری اسلامی ایران، پیاده‌سازی کرد (Yazdan Panah et al., 2019). از این‌رو توجه به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نیز، از اهمیت خاصی برخوردار است.

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به معنای رشد تدریجی سطح و کیفیت زندگی در عرصه مادی و معنوی انسانی است. بر این اساس، مراد از پیشرفت تحول متکامل است؛ به‌طوری‌که استعدادهای فردی و جمعی شکوفا شود. لذا، می‌توان گفت پیشرفت عبارت است از حرکت اجتماعی از وضعیتی با اراده و آگاهی مردم آن اجتماع به‌سوی حالت و وضعیتی بهتر که رسیدن به آن وضعیت از اهداف و آمال آن مردم است (Zibae, 2010). همچنین، الگوی پیشرفت ظرفی دارد و آن اسلامی و ایرانی بودن آن است. این ظرف اسلامی و ایرانی از هم جدا نیست؛ اسلام به ایرانی هویت بخشیده و ایران نیز موجبات گسترش اسلام را فراهم نموده است (Hasirchi & Nayavand, 2012). مهم‌ترین خصلت و ویژگی متمایزکننده الگو، ابتناء آن بر جهان‌بینی توحیدی و الهی است. به‌نحوی که بتواند با تکیه بر عناصر فطری و سنن الهی و تأکید بر آموزه‌های حقیقی نظام خلقت و آموزه‌های حقوقی نظام تشریح، تضمین‌کننده حرکت متوازن نظام اجتماعی در مسیر حق و صراط مستقیم الهی باشد. ویژگی‌ها، شاخص‌ها و معیارهای صراط مستقیم که همگی جلوه‌گاه اسلامیت الگوست، از متن دین مبین اسلام، قرآن و سنت بوده و می‌توان با تکیه بر آن‌ها و متناسب با اقتضائات و شرایط عینی، مسیر حرکتی حق را تنظیم نموده و تحقق نظام ایده‌آل اسلامی را که متضمن سعادت دنیوی و اخروی بشر است، دنبال کرد (Zaribaf, 2014, 128).

جوامعی که هدف اساسی خود را توسعه و پیشرفت قرار داده‌اند، به امر آموزش و سرمایه‌گذاری روی نیروی انسانی ماهر و توسعه سرمایه انسانی اهمیت می‌دهند، چراکه به‌یقین دریافته‌اند، دروازه توسعه و پیشرفت اجتماع از نظام آموزش و

پرورش می‌گذرد (Manafi Sharafabad et al., 2015). در کشور ما نیز، پیش‌نیاز رسیدن به توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آموزش و پرورش است. نظام آموزش و پرورش یکی از سازمان‌هایی است که باید برای عملیاتی ساختن این الگو در نظام برنامه‌ریزی کشور، در نظر گرفته شود. بدین‌جهت وزارت آموزش و پرورش مکلف است به‌منظور تقویت سلول بنیادین جامعه اسلامی، آموزش‌ها و مهارت‌های لازم را در تمام پایه‌ها گسترش دهد (Bahmani et al., 2018). نظام آموزشی کشور ما بر اساس اعتقادات اسلامی مردم، قوانین و لوایح موجود (مصوب شورای عالی آموزش و پرورش)، اولویت و جهت‌گیری تمام برنامه‌ها و فعالیت‌ها؛ تقویت ارزش‌های الهی و معنوی فراگیران می‌باشد. نظام آموزش و پرورش می‌تواند با تبدیل مدرسه به شکل ساده‌ای از جامعه متعادل و مروج فرهنگ اسلامی- ایرانی نقش‌آفرین باشد (Poormusavi, 2015). در دنیای امروز، آموزش نقش مهم و کلیدی در داشتن جامعه و افراد سالم، پیشرفت و توسعه دارد؛ بنابراین ضروری است که دولتمردان و مسئولان به این حوزه توجه بیشتری داشته باشند و اقدامات لازم را در این زمینه جهت رسیدن به پیشرفت و توسعه را انجام داده و تا جایی که امکان‌پذیر است از ورود و به‌کارگیری الگوهای وارداتی، کهنه و محض غربی جلوگیری گردد. تا به این صورت با توجه به سابقه تمدنی و فرهنگ قوی کشورمان، این امکان وجود داشته باشد که در فضای تعلیم و تربیت بتوانیم در صحنه‌های بین‌المللی به‌خوبی ظاهر شده و تأثیرگذار نیز باشیم (Navakhti Moghaddam & Khaleghi, 2019). بی‌شک یکی از معیارهای توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای، توجه به آموزش و پرورش است. برای دست یافتن به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در کشور، باید رویکرد آموزش و پرورش، رویکردی معنوی و تربیتی باشد و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش یکی از ابزارهای رسیدن به آن است. در همین رابطه، یافته‌های پژوهشی که در زمینه جایگاه سه نهاد مهم خانواده، آموزش و پرورش و دولت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت انجام شد؛ حاکی از نقش آموزش و پرورش در تربیت افرادی خلاق، مؤمن و متعهد است که پیشرفت کشور بر مبنای اسلامی و ایرانی بودن را سبب می‌شوند (Safdel, 2019). آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین ارکان بقا و تداوم جوامع است. میزان تلاش و موفقیت این رکن در تعلیم و تربیت نیروی انسانی کارآمد تا حدود زیادی نسبت و شرایط جوامع را از نظر توسعه‌یافتگی تعیین می‌کند. فقدان وجود رویکرد جامع

تدوین ابزار است (Razavi et al., 2013). به این منظور، ابتدا به گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی پرداخته شد. انجام این مرحله منجر به توصیف جنبه‌های مختلف پدیده‌ها گردید و در نهایت منجر به شناسایی مؤلفه‌های اصلی و تدوین ابزار پژوهش شد. هدف از این بخش، فراهم کردن عمق رویدادها از نگاه آزمودنی‌های تحت بررسی بود. سپس، با بهره‌گیری از ابزار تدوین‌شده، داده‌های کمی گردآوری و موردبررسی قرار گرفت. روش پژوهش در بخش کیفی، تحلیل محتوا بود. مشارکت‌کنندگان بخش کیفی ۳۸ نفر بودند که به صورت هدفمند به روش متوالی از نوع گلوله برفی تا رسیدن به اشباع نظری برای مصاحبه انتخاب شدند. ملاک انتخاب این افراد، آشنایی آنان با آموزش‌ها و برنامه‌های مربوط به توسعه پایدار و مباحث مربوطه، آشنایی با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و تجربیات، تخصص و حضور فعالشان در نظام آموزش و پرورش بود. مشارکت‌کنندگان در پژوهش سابقه حضور در یکی از این پست‌ها و سمت‌ها را داشتند: مسئولیت واحد آموزش کمیسیون ملی یونسکو، معاونت آموزش متوسطه اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران، ریاست شورای عالی آموزش و پرورش، عضویت شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزیر و معاون وزیر سازمان آموزش و پرورش (به مدت سه سال)، مدیریت مدارس غیرانتفاعی شهر تهران (زیرمجموعه کانون مدارس اسلامی) و مدیریت آموزش و پرورش منطقه چهار شهر تهران (به مدت دو سال). یافته‌های کیفی از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته از افراد مذکور به دست آمد. لازم به ذکر است که بعد از سی‌وهشت مصاحبه، داده‌ها به حد اشباع نظری رسید، به این معنی که مؤلفه جدیدی به مؤلفه‌های به‌دست‌آمده اضافه نگردید. سؤالات ارائه‌شده به مصاحبه‌شوندگان به‌منظور شناسایی ادراک و برداشت آنها از ابعاد و مؤلفه‌های توسعه پایدار، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و عواملی که در نظام آموزش و پرورش سبب بهبود وضعیت توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌گردد، بود. برای حصول اطمینان از کیفیت یافته‌های کیفی، معیار مقبولیت مدنظر قرار گرفت. به این صورت که یافته‌های به‌دست‌آمده در اختیار پنج نفر از مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و نظر تکمیلی آنها اعمال گردید. همچنین، به‌منظور اعتباربخشی یافته‌ها از روش کثرت‌گرایی در پژوهشگر^۱ که طی آن فرد دیگری فرایند را

آموزشی و تربیتی در مدارس، بازتولید هنجارهای جامعه مصرفی، بی‌توجهی به نقش قهرمانان و الگوهای شخصیت بومی برای نوجوانان در کتب درسی، نگرش‌ها و ایستارهای مادی‌گرایانه به‌عنوان موانع تحقق سبک زندگی متناسب با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است (Bahmani et al., 2018).

از آنجایی که سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران یکی از کامل‌ترین اسناد آموزشی در این زمینه است که می‌تواند برای سایر کشورها الگو شود (Navakhti Moghaddam & Khaleghi, 2019)، در این پژوهش نیز، محققان قصد دارند با در نظر گرفتن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان ملاک و معیاری جهت ترسیم نظام آموزشی مطلوب، به ارائه مدل نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بپردازند. شایان‌ذکر است که با توجه به جستجوی محققان در منابع علمی کتابخانه‌ای و اینترنتی معتبر، پژوهشی مشابه با پژوهش حاضر مشاهده نگردید که این امر خود شاهدی بر وجود خلأ در فرایند بهبود نظام آموزش و پرورش در این راستا می‌باشد. با توجه به اینکه مدل بومی که به‌صورت کاربردی و قابل‌ارائه به مدارس، در کشور طراحی نشده است، این امر خود شاهد دیگری بر وجود خلأ در این زمینه است. نتایج این پژوهش می‌تواند برای کلیه سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران حوزه تعلیم و تربیت، سازمان آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش و کلیه پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت، مفید و مثمر ثمر باشد.

لذا در این پژوهش، محققان درصدد پاسخگویی به سؤالات پژوهشی زیر هستند:

۱. عوامل مؤثر بر توسعه پایدار در نظام آموزش و پرورش با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت کدامند؟
۲. مدل تبیین نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت چیست و اعتبار آن چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است، چراکه به توسعه دانش کاربردی جهت ارتقای سطح نظام آموزشی در زمینه توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌پردازد. مطالعه حاضر به روش آمیخته از نوع اکتشافی انجام شده است. گونه‌شناسی، طرح اکتشافی این پژوهش از نوع

داده‌ها در بخش کمی، پرسش‌نامه محقق ساخته ۳۸ سؤالی با طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) بود. سؤالی‌های این پرسش‌نامه بر اساس ۲۹ مؤلفه به‌دست‌آمده از مصاحبه در بخش کیفی در چهار بعد فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ۹ مؤلفه مستخرج از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تدوین شد. به‌منظور بررسی روایی، با استفاده از نظر صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی روایی صوری و محتوایی و با استفاده از آزمون تحلیل عاملی روایی سازه ابزار اندازه‌گیری بررسی و تأیید شد. پایایی پرسش‌نامه با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به شرح جدول ۱ محاسبه گردید. ضرایب بیانگر این است که پایایی همه متغیرها در وضعیت مناسب قرار دارد.

هم‌زمان با محقق پیگیری و ارزیابی می‌کند؛ استفاده گردید. روش پژوهش در بخش کمی، توصیفی از نوع پیمایشی بود. از آنجایی که به توصیف و تحلیل شرایط و پدیده‌های موجود پرداخته شد، توصیفی و از آنجاکه این تحقیق برای تعیین عوامل مؤثر بر توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در نظام آموزش و پرورش از نظرات کارشناسان و خبرگان استفاده شد، پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه آماری در بخش کمی پژوهش، شامل مدیران، کارشناسان مسئول و کارشناسان اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران به تعداد ۴۴۰ نفر بود. حجم نمونه کمی بر اساس فرمول کوکران ۲۰۵ نفر محاسبه شد. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای برحسب پست سازمانی صورت گرفت. به‌این ترتیب؛ ۴۹ مدیر، ۸۴ کارشناس مسئول و ۷۲ کارشناس در تحقیق شرکت کردند. ابزار گردآوری

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ ابعاد به‌منظور بررسی پایایی

Table 1. Cronbach's Alpha Coefficient of Dimensions to Evaluate Reliability

متغیرها Variables	تعداد سؤالات Number of questions	آلفای کرونباخ Cronbach's alpha
بعد فرهنگی توسعه پایدار Cultural aspect of sustainable development	8	0.93
بعد اجتماعی توسعه پایدار Social aspect of sustainable development	7	0.85
بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار Environmental aspect of sustainable development	8	0.87
بعد اقتصادی توسعه پایدار Economic aspect of sustainable development	6	0.8
سند تحول Transformation document	9	0.86

کاری آن‌ها به این شرح بود: ۲۱ درصد تا ۱۰ سال، ۴۲ درصد ۱۱ تا ۲۰ سال، ۳۷ درصد ۲۱ تا ۳۰ سال.

سؤال اول: عوامل مؤثر بر توسعه پایدار در نظام آموزش و پرورش با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت کدام‌اند؟

با استفاده از روش تحلیل محتوا، مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه پایدار بر اساس الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت؛ مستخرج از مصاحبه‌های انجام‌شده در بخش کیفی و از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، در پنج بعد استخراج شد که به شرح جدول ۲ است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای آماری SPSS25 و LISREL8.80 و آزمون‌های آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد و آزمون‌های استنباطی شامل تحلیل عاملی تأییدی و مدل‌سازی معادلات ساختاری (Structural Equation Modeling) انجام شد. سطح خطای آلفا جهت آزمون‌های آماری، مقدار ۰/۰۵ تعیین شد ($p < 0/05$).

یافته‌های پژوهش

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه نشان داد که جنسیت ۷۲ درصد از افراد، مرد و ۲۸ درصد زن بود و سابقه

جدول ۲. ابعاد و مؤلفه‌های توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی

Table 2. Dimensions and Components of Sustainable Development with the Approach of the Iranian Islamic Model

مؤلفه‌ها Components	ابعاد Dimensions	منبع Sources
<p>تقویت هویت فرهنگی (ملی و مذهبی)؛ حفظ میراث فرهنگی و آشنایی با مفاخر ملی، مذهبی و اماکن تاریخی؛ مبادلات فرهنگی؛ انجام فعالیت‌های فرهنگی؛ انعطاف سازمان و فرهنگ بروز ایده‌های مربوط به توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ قوت فرهنگی منابع انسانی؛ ارتقای فرهنگ‌سازمانی؛ گفتگوهای فرهنگی، احترام به اقوام و تنوع مذهبی.</p> <p>Enrichment of cultural identity (national and religious); Preservation of cultural heritage and acquaintance with national and religious heroes in addition to historical places; Cultural exchanges; Performing cultural activities; Organizational flexibility and emergence of ideas related to sustainable development with the approach of the Iranian Islamic model of progress; The cultural strength of human resources; Promoting organizational culture; Cultural dialogue, respect for ethnicities and religious diversity.</p>	<p>بعد فرهنگی توسعه پایدار</p> <p>Cultural aspect of sustainable development</p>	
<p>توانمندی نیروی انسانی آموزش و پرورش؛ روابط و مناسبات اجتماعی دانش‌آموزان؛ سطح اخلاق اجتماعی و کاهش آسیب‌های اجتماعی؛ عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر برای دانش‌آموزان؛ نظم و انضباط اجتماعی؛ رعایت حقوق افراد و قوانین مدرسه؛ حس مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی.</p> <p>Empowerment of educational manpower; Students' social relations; Level of social ethics and reduction of social harms; Social justice and equal opportunities for students; Social discipline; Respect of individuals' rights and school rules; Responsibility and social participation.</p>	<p>بعد اجتماعی توسعه پایدار</p> <p>Social aspect of sustainable development</p>	
<p>احترام به محیط‌زیست؛ رعایت الگوهای محیط‌زیستی؛ رعایت الگوی مصرف و صرفه‌جویی در مصرف انرژی؛ دل‌بستگی، علاقه‌مندی، تفاهم و همکاری دانش‌آموزان در حل مسائل و مشکلات محیط‌زیستی؛ حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری و همچنین جنگل‌ها و فضاهای سبز انبوه در حاشیه شهرها؛ روش‌های جمع‌آوری زباله، تفکیک زباله از مبدأ و روش‌های بازیافت مواد و فواید آن؛ بهداشت محیط زندگی و نظافت عمومی محل سکونت؛ آلودگی هوا و محیط‌زیست.</p> <p>Respect for the environment; Following of environmental rules; Following the consumption pattern and saving energy consumption; Students' interest, understanding and cooperation in solving environmental problems; Preservation of urban green spaces as well as forests and green spaces on the outskirts of cities; Waste collection methods, waste separation from the source and recycling methods and its benefits; Environmental hygiene and general cleanliness of the residence; Air and environmental pollution.</p>	<p>بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار</p> <p>Environmental aspect of sustainable development</p>	مستخرج از مصاحبه Extracted from the interview
<p>عدالت اقتصادی بین منابع انسانی آموزش و پرورش؛ کاهش فقر و گسترش امنیت غذایی؛ تغییر نگرش اقتصادی و ایجاد مهارت فنی در دانش‌آموزان؛ توجه دانش‌آموزان به نقش پس‌انداز در تأمین نیازهای آتی و تقویت دوراندیشی؛ بهبود عملکرد منابع انسانی به‌واسطه فرهنگ‌سازمانی و رابطه آن با رعایت عدالت اقتصادی؛ استفاده از محصولات داخلی و پرهیز از خرید کالاهای وارداتی.</p> <p>Economic justice between human resources in Ministry of education; Poverty reduction and food security expansion; Changing economic attitudes and creating technical skills in students; Students' attention to the role of savings in meeting future needs and strengthening foresight; Improving the performance of human resources through organizational culture and its relationship with economic justice; Use domestic products and avoid buying imported goods</p>	<p>بعد اقتصادی توسعه پایدار</p> <p>Economic aspect of sustainable development</p>	
<p>تربیت نسلی موحد و متعهد؛ داشتن خودباوری و تلاش در جهت تحقق حکومت عدل جهانی؛ داشتن روحیه انقلابی، جهادی و برخورد مسئولانه با تحولات سیاسی و اجتماعی؛ توجه به اخلاق اسلامی و زندگی بر اساس نظام معیار اسلامی؛ زمینه‌سازی جهت شکوفایی فطرت و هویت اسلامی انقلابی و ایرانی؛ دوری از اسراف، افزایش قناعت عدالت و انصاف؛ توجه به مبانی نظری و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی؛ اعتقاد به اصل ولایت‌فقیه و مردم‌سالاری دینی؛ توجه به مربیان مؤمن و متخلق به اخلاق اسلامی.</p> <p>Raising committed generations to ethical principles; Having self-confidence and striving for the realization of the rule of world justice; Having a revolutionary spirit and dealing responsibly with political and social developments; Attention to Islamic ethics and life based on the Islamic</p>	<p>سند تحول بنیادین آموزش و پرورش</p> <p>Fundamental Transformation Document of the Ministry of Education</p>	مستخرج از اسناد Extracted from documents

thoughts; Laying the groundwork for the flourishing of revolutionary and Iranian Islamic nature and identity; Avoid extravagance, increasing justice and fairness; Paying attention to the theoretical foundations and philosophy of Islamic education; Belief in the principle of Velayat-e-Faqih and religious democracy; Paying attention to the faithful and creative educators of Islamic ethics.		
--	--	--

در ادامه، به منظور بررسی مؤلفه‌های به‌دست آمده از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد که نتایج در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج تحلیل عاملی تأییدی ابعاد مستخرج

Table 3. Results of Confirmatory Factor Analysis of Extracted Dimensions

پایایی ترکیبی Combined reliability	میانگین واریانس استخراج شده Average variance extracted (AVE)	ضریب استاندارد (بار عاملی) Standard coefficient (factor load)	شماره سؤال Question Number	متغیر Parameter	پایایی ترکیبی Combined reliability	میانگین واریانس استخراج شده Average variance extracted (AVE)	ضریب استاندارد (بار عاملی) Standard coefficient (factor load)	شماره سؤال Question Number	متغیر Parameter
0.93	0.61	0.74	Q ₁	بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار Environmental aspect of sustainable development	0.92	0.59	0.65	Q ₁	بعد فرهنگی توسعه پایدار Cultural aspect of sustainable development
		0.67	Q ₂				0.58	Q ₂	
		0.91	Q ₃				0.84	Q ₃	
		0.87	Q ₄				0.69	Q ₄	
		0.62	Q ₅				0.79	Q ₅	
		0.87	Q ₆				0.91	Q ₆	
		0.75	Q ₇				0.84	Q ₇	
		0.79	Q ₈				0.81	Q ₈	
0.91	0.63	0.70	Q ₁	بعد اقتصادی توسعه پایدار Economic aspect of sustainable development	0.89	0.54	0.77	Q ₁	بعد اجتماعی توسعه پایدار Social aspect of sustainable development
		0.69	Q ₂				0.59	Q ₂	
		0.92	Q ₃				0.74	Q ₃	
		0.86	Q ₄				0.76	Q ₄	
		0.75	Q ₅				0.72	Q ₅	
		0.83	Q ₆				0.82	Q ₆	
بعد سند تحول Aspect of Transformation document									
Q ₉	Q ₈	Q ₇	Q ₆	Q ₅	Q ₄	Q ₃	Q ₂	Q ₁	شماره سؤال Question Number
0.62	0.76	0.82	0.82	0.84	0.69	0.60	0.72	0.67	ضریب استاندارد (بار عاملی) Standard coefficient (factor load)
									میانگین واریانس استخراج شده Average variance (AVE)
									پایایی ترکیبی Combined reliability

یافته‌های جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که مقدار بار عاملی سؤالات در بعد فرهنگی توسعه پایدار دارای مقادیر مناسبی

جدول ۴ شاخص‌های توصیفی ابعاد به‌دست‌آمده را موردبررسی قرار می‌دهد. با استفاده از آماره‌های میانگین و انحراف استاندارد وضعیت موجود ابعاد از دیدگاه پاسخگویان توصیف شدند.

جدول ۴. شاخص‌های توصیفی ابعاد مربوط به الگوی پژوهش

Table 4. Descriptive Indicators of Dimensions Related to the Research Model

انحراف استاندارد The Standard Deviation	میانگین Average	متغیرها Parameters
0.56	3.77	بعد فرهنگی توسعه پایدار Cultural aspect of sustainable development
0.47	2.77	بعد اجتماعی توسعه پایدار Social aspect of sustainable development
0.61	3.44	بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار Environmental aspect of sustainable development
0.42	2.16	بعد اقتصادی توسعه پایدار Economic aspect of sustainable development
0.44	3.20	سند تحول Transformation document

بررسی میانگین‌ها نشان می‌دهد که در میان چهار بعد توسعه پایدار، بعد فرهنگی توسعه پایدار بالاترین میانگین را با مقدار ۳/۷۷ دارد، در رتبه دوم، بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار با میانگین ۳/۴۴ قرار دارد. بعد اجتماعی و بعد اقتصادی توسعه پایدار به ترتیب میانگین ۲/۷۷ و ۲/۱۶ را دارند که کمتر از مقدار متوسط است. در مجموع نتایج نشان می‌دهد میزان دو بعد فرهنگی و محیط‌زیستی، بیشتر از متوسط و دو بعد اجتماعی و اقتصادی کمتر از متوسط است.

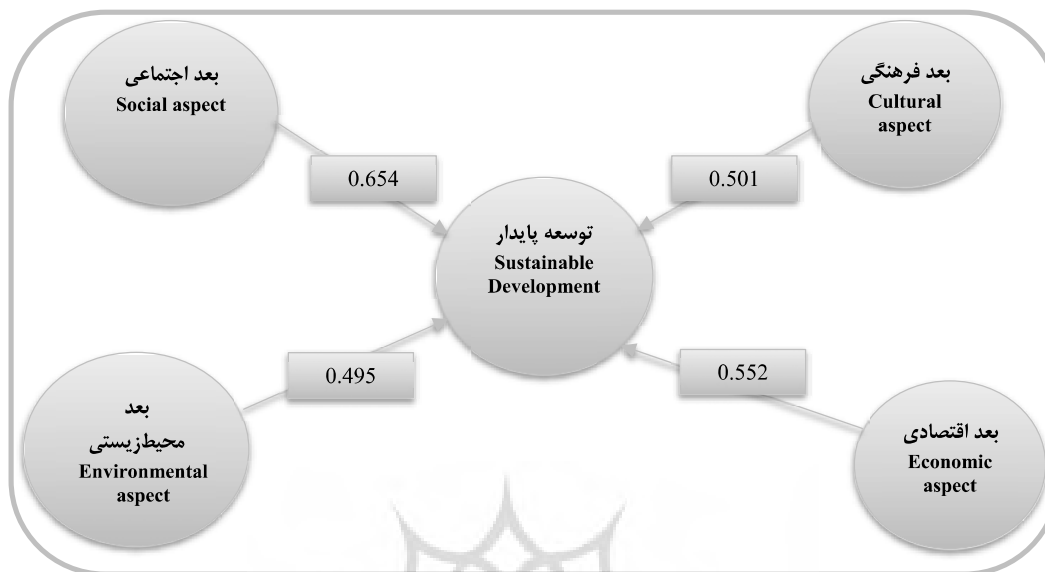
سؤال دوم: مدل تبیین نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت چیست و اعتبار آن چگونه است؟

با توجه به یافته‌های حاصل از بررسی سؤال اول پژوهش و تأیید ابعاد و مؤلفه‌های مربوط به توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مدل نقش نظام آموزش و پرورش در

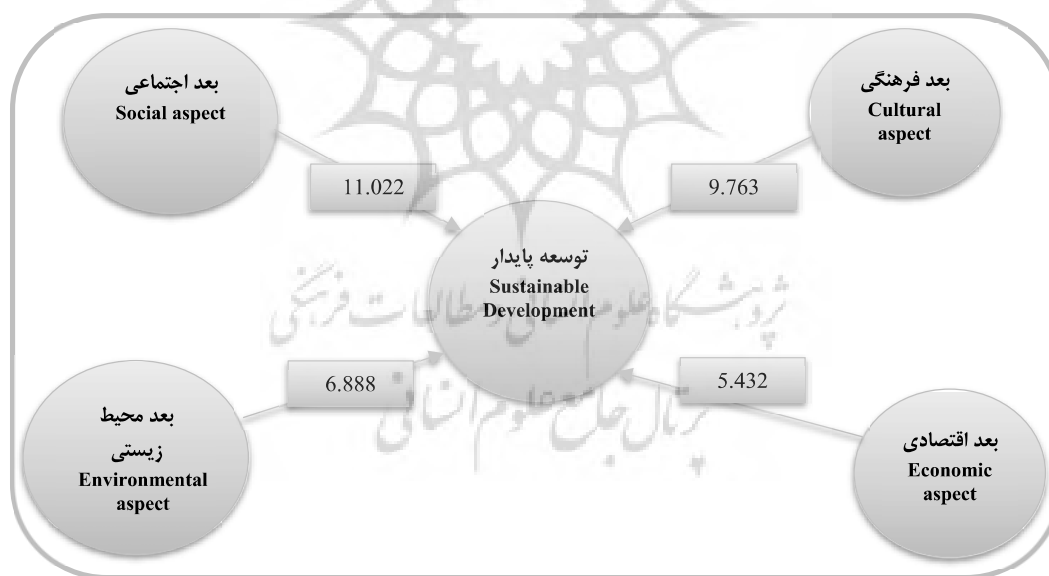
است و تمام مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۵ می‌باشند. در این بعد بیشترین بار عاملی (۰/۹۱) مربوط به مؤلفه قوت فرهنگی منابع انسانی و کمترین بار عاملی (۰/۵۸) مربوط به مؤلفه حفظ میراث فرهنگی و آشنایی با مفاخر ملی می‌باشد. بررسی بعد اجتماعی توسعه پایدار نیز نشان می‌دهد که مقدار بار عاملی تمام مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۵ می‌باشند. در این بعد بیشترین بار عاملی (۰/۸۲) مربوط به مؤلفه رعایت حقوق افراد و قوانین مدرسه و کمترین بار عاملی (۰/۵۹) مربوط به مؤلفه روابط و مناسبات اجتماعی دانش‌آموزان است. همچنین بررسی بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار نشان می‌دهد که مقدار بار عاملی تمام مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۶ می‌باشند. در این بعد بیشترین بار عاملی (۰/۹۱) مربوط به مؤلفه رعایت الگوی مصرف و صرفه‌جویی در مصرف انرژی و کمترین بار عاملی (۰/۶۲) مربوط به مؤلفه حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری و همچنین جنگل‌ها و فضاهای سبز انبوه در حاشیه شهرها می‌باشد. بعد اقتصادی توسعه پایدار نیز نشان می‌دهد که مقدار بار عاملی تمام مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۶ می‌باشند. در این بعد بیشترین بار عاملی (۰/۹۲) مربوط به مؤلفه تغییر نگرش اقتصادی و ایجاد مهارت فنی در دانش‌آموزان و کمترین بار عاملی (۰/۶۹) مربوط به مؤلفه کاهش فقر و گسترش امنیت غذایی است. بعد سند تحول نشان می‌دهد که مقدار بار عاملی تمام مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۶ می‌باشند. در این بعد بیشترین بار عاملی (۰/۸۴) مربوط به مؤلفه توجه به هویت اسلامی انقلابی و ایرانی و کمترین بار عاملی (۰/۶۰) مربوط به مؤلفه داشتن روحیه انقلابی، جهادی و برخورد مسئولانه با تحولات سیاسی و اجتماعی می‌باشد.

یافته‌های جدول ۳ حاکی از تأیید ابعاد و مؤلفه‌های به‌دست‌آمده از تحلیل محتوای مصاحبه‌های صورت گرفته و سند تحول است. همچنین، با توجه به مقدار بارهای عاملی به‌دست‌آمده، نتیجه گرفته می‌شود که اعتبار سازه تمامی سؤالات تأیید می‌شود. تمامی سؤالات بار عاملی بیشتر از ۰/۶۰ دارند که اعتبار تمامی سؤالات مربوط به ابعاد فرهنگی، محیط‌زیستی، اجتماعی، اقتصادی، سند تحول را تأیید می‌کند ($p < 0.05$). مقدار پایایی ترکیبی گزارش شده برای همه ابعاد بیشتر از ۰/۷۰ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مناسب است. میانگین واریانس استخراج شده که اعتبار همگرا را می‌سنجد برای تمامی متغیرهای اصلی مقدار مناسبی به‌دست آمد و در تمامی موارد از مقدار ۰/۵۰ بیشتر شد که نشان داد اعتبار همگرای از مقدار مناسبی برخوردار است.

توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به شکل ۱ و ۲ ارائه می‌شود. شایان‌ذکر است که مدل بررسی‌شده بر اساس یافته‌های کیفی مبتنی بر مؤلفه‌ها و ابعاد به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها ارائه شده است.

شکل ۱. نتایج مدل ساختاری در حالت مقادیر استاندارد
 Figure 1. Structural Model Results in Standard Values

شکل ۲. نتایج مدل ساختاری در حالت مقادیر سطح معنی‌داری
 Figure 2. Structural Model Results in the Case of Significant Surface Values

توسط مدل تبیین می‌شود برای این مدل مقدار ۰/۹۱ است. مقدار ریشه دوم میانگین شده در گروه نمونه و عناصر ماتریس‌های برآورد یا پیش‌بینی‌شده در این پژوهش (۰/۰۹)، نشان از تبیین مناسب کوواریانس‌ها دارد. مقدار SRMR برای

دو مدل ساختاری در حالت مقادیر استاندارد و مقادیر سطح معنی‌داری در شکل ۱ و ۲ ارائه شده است. برازش مدل ارائه شده در جدول ۵ بررسی شده است. معیار GFI که نشان‌دهنده اندازه‌ای از مقدار نسبی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها می‌باشد که

تقریب RMSEA نیز برای مدل مسیر برابر ۰/۰۴۴ است که مقداری قابل قبول است. بر اساس مشخصه‌های برازندگی جدول ۵ مشخص می‌شود که داده‌های این پژوهش با ساختار عاملی و زیربنای نظری تحقیق برازش مناسبی دارد و این بیانگر اعتبار یافته‌های تحقیق از مدل ساختاری است. لذا مدل ارائه شده از دقت مطلوبی برخوردار هستند.

مدل تحلیل مسیر ۰/۰۸۷۷ است که نشان از مقدار مناسب آن دارد. مقادیر شاخص‌های نرم‌شده برازندگی (NFI)، شاخص نرم‌نشده برازندگی (NNFI)، شاخص برازندگی فزاینده (IFI) و شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، نیز حاکی از برازش بسیار مناسب مدل طراحی شده در مقایسه با سایر مدل‌های ممکنه است. شاخص بسیار توانمند ریشه دوم برآورد واریانس خطای

جدول ۵. شاخص‌های برازندگی مدل ساختاری

Table 5. Fitness indices of Sach model

مقدار گزارش شده Reported value	حد مطلوب Desired limit	شاخص Index
0.0508	نزدیک به صفر Close to zero	میانگین مجذور پس ماندها RMR Mean squares of wastes
0.0877	نزدیک به صفر Close to zero	میانگین مجذور پس ماندها استاندارد شده SRMR Average squared standard of waste
0.910	0.9 و بالاتر 0.9 and above	شاخص برازندگی GFI fitness index
0.91	0.9 و بالاتر 0.9 and above	شاخص نرم‌شده برازندگی (NFI) Softened Fitness Index
0.950	0.9 و بالاتر 0.9 and above	شاخص نرم‌نشده برازندگی (NNFI) Non-softened fitness index
0.96	0.9 و بالاتر 0.9 and above	شاخص برازندگی فزاینده (IFI) Increasing fitness index
0.91	0.9 و بالاتر 0.9 and above	شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) Adaptive Fitness Index
0.044	کمتر از 0.08 Less than 0.08	ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب RMSEA The second root of estimating the variance of the approximation error

به مسائل و خطوط اصلی زندگی مانند امنیت، عدالت، رفاه، آزادی، حکومت، استقلال، عزت ملی و تأکید بر علم و معنویت می‌باشد (Sanchooli, 2013).

لذا، توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را می‌توان برنامه‌ای هدفمند در جهت حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب دانست. با توجه به تفاوت‌هایی که در جوامع مختلف مبتنی بر تنوع مبانی معرفتی، فکری، فلسفی و اخلاقی آن‌ها وجود دارد، می‌توان ادعا نمود وضعیت مطلوب جوامع نیز با یکدیگر متفاوت است. به عبارت دیگر پیشرفت یک معنا و مفهوم یکسان و جهان‌شمول ندارد و شرایط فرهنگی، اجتماعی، محیط‌زیستی، اقتصادی و به عبارت دیگر شرایط زمانی و مکانی در آن مؤثر است. به تعبیر دیگر هیچ برنامه و الگوی پیشرفتی تعمیم‌پذیر نیست و نمی‌توان نسخه آن را دقیقاً برای کشوری دیگر پیچید. در این پژوهش نیز محققان نگاهی نو به اندیشه توسعه پایدار داشته است و آن را با رویکرد الگوی اسلامی

بحث و نتیجه‌گیری

موضوع پیشرفت و توسعه با مبانی اسلامی و مقایسه آن با مبانی غیراسلامی همواره بحث‌برانگیز بوده است. ارزش‌ها و هنجارهای هر کشور و جامعه‌ای تعریف به‌خصوصی از واژه پیشرفت ارائه می‌دهد. به همین منظور در نظام جمهوری اسلامی، الگوی پیشرفت به این صورت تعریف شده است: الگوی پیشرفت عبارت است از نسخه‌ای راهبردی که مؤلفه‌های هندسه هویتی یک تمدن را ارائه می‌دهد. در همین راستا، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت عبارت است از: نسخه‌ای راهبردی که مؤلفه‌های تمدن اسلامی ایرانی را ارائه می‌دهد؛ به عبارتی این الگو مدلی از خرد و اندیشه ایرانی برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی می‌باشد (Amraee, 2009). در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت تأکید بر تلفیق دو فرهنگ اسلامی و ایرانی، انتخاب کلمه پیشرفت به جای مفهوم توسعه، تأکید بر اهمیت ابزارهای فرهنگی از قبیل آموزش، پرورش، رسانه، توجه

بر اساس نتایج به دست آمده در این پژوهش، نظام آموزش و پرورش از طریق تقویت هویت فرهنگی دانش‌آموزان (ملی و مذهبی)، حفظ میراث فرهنگی و آشنایی دانش‌آموزان با مفاخر ملی، مذهبی و مکان‌های تاریخی می‌تواند سبب تقویت بعد فرهنگی توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گردد. هر چه فعالیت‌های فرهنگی نظام آموزش و پرورش و مبادلات فرهنگی دانش‌آموزان همچنین قوت فرهنگی منابع انسانی و برنامه‌های اجتماعی آنان گسترش یابد، دستیابی به بعد فرهنگی توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بیشتر می‌گردد. از طرفی، آموزش مفاهیم توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نیز سبب بهبود گفتگوهای فرهنگی، احترام به اقوام و تنوع مذهبی می‌شود. یافته‌های پژوهشگران تأکید بر توجه به بعد فرهنگی (مؤلفه انجام فعالیت‌های فرهنگی) (سامرز و کروگر، ۲۰۰۳، ذاکری و همکاران، ۲۰۱۴)؛ شناخت آگاهی و نگرش فرهنگی (مؤلفه ارتقای فرهنگ‌سازمانی) (یونسکو، ۲۰۰۵)؛ توجه به شناخت آگاهی، نگرش و رفتار (مؤلفه ارتقای فرهنگ‌سازمانی) (شاهولی و استوار، ۲۰۰۹)، حمایت از توسعه کیفیت آموزش در اوایل دوران کودکی و انتقال کامل اطلاعات و مهارت‌های مرتبط با زندگی و معیشت به جوانان بعد از آموزش ابتدایی و آشنایی هر چه بیشتر با پایداری محیطی (اندرسون، ۲۰۱۲)، ترویج پایداری فرهنگ اسلامی ایرانی و توجه به ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای منطبق با آن (مؤلفه تقویت هویت فرهنگی ملی و مذهبی) (نواختی‌مقدم و خالقی، ۲۰۱۹، یزدان‌پناه و همکاران، ۲۰۱۹ و پورموسوی، ۲۰۱۵) در جهت رسیدن به توسعه پایدار در پژوهش‌هایشان آورده‌اند.

بعد اجتماعی: آموزش مسائل اجتماعی و توسعه روابط و مناسبات اجتماعی دانش‌آموزان به‌ویژه در سنین دبستان و پیش‌دبستان همچنین تلاش برای آموزش مفاهیم مربوط به ارتقای اخلاق اجتماعی و کاهش آسیب‌های اجتماعی سبب تقویت بعد اجتماعی توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌گردد. از طرفی با گسترش عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر برای دانش‌آموزان، تقویت نظم و انضباط اجتماعی در میان آن‌ها، ترغیب بیشتر دانش‌آموزان به رعایت حقوق افراد و قوانین مدرسه و ترتیب دادن برنامه‌هایی جهت افزایش حس مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان در اداره امور مدرسه می‌تواند به تقویت بعد

ایرانی پیشرفت، تلفیق نموده‌اند. پیش‌نیاز رسیدن به توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آموزش و پرورش است. نظام آموزش و پرورش یکی از سازمان‌هایی است که باید برای عملیاتی ساختن این الگو در نظام برنامه‌ریزی کشور، در نظر گرفته شود. از این‌رو، تحقق الگوی مذکور، منوط به برخورداری از نظام آموزشی کارآمد با تربیت نیروهای کیفی، علمی و افزایش سهم تحقیق و پژوهش در جامعه است.

با توجه به مطالب گفته شده، مشخص می‌گردد که پژوهش حاضر نیز در همین راستا و با هدف ارائه مدل نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت انجام شده است. نتایج این پژوهش، حاکی از وجود ۳۸ مؤلفه در نظام آموزش و پرورش بود که در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نقش داشتند. ۲۹ مؤلفه آن در چهار بعد فرهنگی، اجتماعی، محیط‌زیستی و اقتصادی گنجانده شدند و ۹ مؤلفه حاصل از تحلیل محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بوده است. در میان این چهار بعد، بعد فرهنگی توسعه پایدار بالاترین میانگین را داشت و در رتبه دوم، بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار قرار دارد. بعد اجتماعی و بعد اقتصادی توسعه پایدار در رتبه‌های بعدی قرار دارند که کمتر از مقدار متوسط است. در مجموع نتایج نشان می‌دهد میزان دو بعد فرهنگی و محیط‌زیستی، بیشتر از متوسط و میانگین دو بعد اجتماعی و اقتصادی کمتر از متوسط بود.

بعد فرهنگی: آموزش و پرورش و فرهنگ با یکدیگر در تعامل بوده و تأثیر متقابل دارند. ارتباط این دو مقوله به قدری مستحکم است که می‌توان اذعان داشت نظام آموزشی ماهیت و صبغه فرهنگی داشته و زمینه‌های تولید و تعالی فرهنگ را مهیا می‌سازد و فرهنگ نیز بقای حیات و تعالی خود را مرهون و وام‌دار نظام آموزشی است. دستگاه تربیتی جامعه وظیفه ارتقای فرهنگ‌سازمانی، توجه به گفتگوهای فرهنگی، احترام به اقوام و تنوع مذهبی را بر عهده دارد. انجام مبادلات و فعالیت‌های فرهنگی، انعطاف‌سازمانی و فرهنگ بروز ایده‌های مربوط به توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از دیگر مسائلی است که در نظام آموزشی کشور باید به آن توجه ویژه‌ای گردد. هر جامعه دارای ارزش‌ها، هنجارها، باورها و اعتقادات فرهنگی و اجتماعی بنیادی است که در اثر غفلت، ممکن است از میان برود؛ لذا تقویت هویت فرهنگی (ملی و مذهبی)، حفظ میراث فرهنگی و آشنایی با مفاخر ملی، مذهبی و اماکن تاریخی از وظایف نظام آموزش و پرورش است.

رسیدن به توسعه پایدار در پژوهش‌هایشان مطرح نموده‌اند.

بعد محیط‌زیستی: نقش آموزش محیط‌زیست از حیث ایجاد باور محیط‌زیستی و بسترسازی فرهنگی در راستای تحقق اصل پیشگیری حائز اهمیت فراوانی است. احترام به محیط‌زیست، رعایت الگوهای محیط‌زیستی، رعایت الگوی مصرف و صرفه‌جویی در مصرف انرژی از مسائلی است که در نظام آموزش و پرورش لازم است بیش‌ازپیش به آن توجه شود. دل‌بستگی، علاقه‌مندی، تفاهم و همکاری دانش‌آموزان در حل مسائل و مشکلات محیط‌زیستی؛ حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری و همچنین جنگل‌ها و فضاهای سبز انبوه در حاشیه شهرها؛ روش‌های جمع‌آوری زباله، تفکیک زباله از مبدأ و روش‌های بازیافت مواد و فواید آن؛ بهداشت محیط زندگی و نظافت عمومی محل سکونت و آلودگی هوا از دیگر موضوعاتی است که لازم است در سیستم آموزشی به آن توجه ویژه‌ای گردد. ایجاد آگاهی در میان دانش‌آموزان باعث تغییر نگاه آنان نسبت به محیط‌زیست و بهبود رابطه آن‌ها با محیط‌زیست می‌گردد. آموزش‌های محیط‌زیستی در مقاطع تحصیلی مختلف می‌تواند نقش مهمی در بسیج افکار عمومی و آمادگی آن‌ها جهت حفاظت از محیط‌زیست بازی کند. یافته‌های پژوهشگران تأکید بر توجه به بعد محیط‌زیستی و انجام فعالیت‌های آموزشی پایدار مرتبط با طبیعت شامل فعالیت‌های خارج از منزل (مؤلفه حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری)، یادگیری طبیعت، آموزش حفاظت از طبیعت، تجربه کشاورزی، جنگل‌داری و دیگر رفتارهای محیط‌زیستی (یونسکو، ۲۰۰۵)، توجه به برخی رفتارهای محیط‌زیستی از جمله خوردن غذاهای طبیعی و استفاده کمتر از بسته‌بندی یک‌بارمصرف، ساده‌پوشی و استفاده دوباره از پوشاک، جمع‌آوری زباله‌ها، دوباره استفاده کردن و بازیافت آن‌ها (مؤلفه روش‌های جمع‌آوری زباله، تفکیک آن از مبدأ و روش‌های بازیافت مواد و فواید آن)، راندن اتومبیل‌های دوگانه‌سوز یا آمدن چند نفر با یک اتومبیل به مدرسه و خاموش کردن چراغ‌ها وقتی اتاق را ترک می‌کنند (مؤلفه رعایت الگوی مصرف و صرفه‌جویی در مصرف انرژی) (هیگز و مک میلان، ۲۰۰۶، همکاران، ۲۰۱۸ و کرک و منوال، ۲۰۱۴)، تشویق دانش‌آموزان به شناسایی مسائل مهم و ملموس اطرافشان همچون آلودگی هوا (مؤلفه مبارزه مؤثرتر با آلودگی هوا)، کاهش منابع، اصول نگهداری طبیعت و محیط‌زیست (مؤلفه فرهنگ احترام به محیط‌زیست) (جوهانسون و همکاران، ۲۰۱۱)، توجه به اخلاق محیط‌زیستی در تولید و گسترش آموزش توسعه پایدار (مؤلفه رعایت الگوهای محیط‌زیستی)

اجتماعی توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت منجر شود. یافته‌های پژوهشگران تأکید بر توجه به بعد اجتماعی و امور مرتبط با زندگی شامل حقوق بشر، صلح و تفاهم بین‌الملل (مؤلفه رعایت حقوق افراد و قوانین مدنی) و مطالعه نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارها (مؤلفه روابط و مناسبات اجتماعی) (یونسکو، ۲۰۰۵ و فیندلر^۱ و همکاران، ۲۰۱۹)، توجه به رفتار معلمان و کارکنان مدارس (مؤلفه توانمندی نیروی انسانی) و مشارکت در فعالیت‌ها و خدمات اجتماعی و توجه به محیط دموکراتیک و برابر (مؤلفه عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر) (هیگز و مک‌میلان^۲، ۲۰۰۶، وینبرگر^۳، ۲۰۰۴ و کرک و منوال^۴، ۲۰۱۴)، توجه به بعد اجتماعی آموزش همچون برابری جامعه چند فرهنگی، فناوری مصرف و عملکرد مدرسه به‌عنوان یک سازمان اجتماعی (مؤلفه عدالت اجتماعی و فرصت‌های برابر) (اندرسون، ۲۰۱۲ و موهانتی^۵ و دش^۶، ۲۰۱۸)، توجه به سلامت عمومی و دموکراسی (مؤلفه عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر) و مشارکت (مؤلفه مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی) (جوهانسون^۷ و همکاران، ۲۰۱۱)، توجه به تربیت نیروی انسانی (مؤلفه توانمندی نیروی انسانی) (ورنس و کنسلر^۸، ۲۰۱۳، بهمنی و همکاران، ۲۰۱۸، یزدان‌پناه، ۲۰۱۹ و موسوی، ۲۰۱۴)، توجه به مطالعات توسعه انسانی (مؤلفه روابط و مناسبات اجتماعی) (ناسیبولینا^۹، ۲۰۱۵)، توجه به جایگاه خانواده و نقش آن در تربیت فرزندان سالم، مؤمن، متعهد و دارای غیرت ملی (مؤلفه روابط و مناسبات اجتماعی)، توجه به نقاط محروم، قشر پایین جامعه و ایجاد عدالت اجتماعی (مؤلفه عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر) (صافدل، ۲۰۱۹)، توجه به سبک زندگی (مؤلفه روابط و مناسبات اجتماعی) (بهمنی و همکاران، ۲۰۱۸ و اندرسون، ۲۰۱۲)، تقویت حس مسئولیت‌پذیری (مؤلفه مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی) (ذاکری، ۲۰۱۴) و نقش مشارکت مردمی در آموزش و توانمندسازی (مؤلفه توانمندی نیروی انسانی و مشارکت اجتماعی) (عزیزی و همکاران، ۲۰۱۸) در جهت

1. Findler
2. Higgs & McMillan
3. Weinberger
4. Kerk & Manual
5. Mohanty
6. Dash
7. Johannesson
8. Veronese & Kensler
9. Nasibulina

(ناسیولینا، ۲۰۱۵ و ذاکری و همکاران، ۲۰۱۴)، تأثیر قابل توجه آموزش محیطزیست در تقویت فرهنگ محیطزیستی و رسیدن به اهداف توسعه پایدار (مؤلفه فرهنگ احترام به محیطزیست) (ذاکری و همکاران، ۲۰۱۴) و توجه به بعد محیطزیستی در رسیدن به توسعه پایدار (مؤلفه رعایت الگوهای محیطزیستی) (ابراهیمی، ۲۰۱۳، فیندلر و همکاران، ۲۰۱۹) در جهت رسیدن به توسعه پایدار در پژوهش‌هایشان تأیید کرده‌اند.

بعد اقتصادی: گسترش عدالت اقتصادی بین منابع انسانی نظام آموزش و پرورش و تغییر فرهنگ‌سازمانی نسبت به اقتصاد آموزش و پرورش یکی از راه‌های تقویت بعد اقتصادی توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است. همچنین با آموزش مهارت‌های زندگی، آموزش مهارت‌های فنی، عدم تأکید صرف بر خواندن درس عمومی جهت گذراندن سدی به نام کنکور، افزایش انگیزه برای استفاده از محصولات داخلی و پرهیز از خرید کالاهای وارداتی، تقویت دوراندیشی دانش‌آموزان و متوجه نمودن آنان به نقش پس‌انداز در تأمین نیازهای آتی و در نهایت تغییر نگرش اقتصادی دانش‌آموزان، می‌تواند بعد اقتصادی توسعه پایدار را تقویت نماید. یافته‌های پژوهشگران تأکید بر توجه به بعد اقتصادی، ارتباط فقر و ازدیاد جمعیت با محیطزیست جهانی (مؤلفه کاهش فقر و گسترش امنیت غذایی) (یونسکو، ۲۰۰۵)، تأثیر فرهنگ مدرسه، شیوه مدیریت آن و تسهیلات موردنیازی که در اختیار مدرسه گذاشته می‌شود، در به وجود آمدن رفتارها و کسب مهارت‌های عملی پایداری (مؤلفه فرهنگ‌سازمانی و رابطه آن با رعایت عدالت اقتصادی) (هیگز و مک میلان، ۲۰۰۶)، توجه به مهارت‌های مرتبط با زندگی و معیشت به جوانان (مؤلفه تغییر نگرش اقتصادی و ایجاد مهارت فنی در دانش‌آموزان) (اندرسون، ۲۰۱۲)، دسترسی فقرا به وسیله امرارمعاش پایدار (مؤلفه کاهش فقر و گسترش امنیت غذایی) (دیوران، ۲۰۱۵)، توجه به توسعه اقتصادی و امید به آینده (مؤلفه فرهنگ‌سازمانی رابطه آن با رعایت عدالت اقتصادی) (جوهرانسون و همکاران، ۲۰۱۱)، توجه به بعد اقتصادی توسعه پایدار (مؤلفه عدالت اقتصادی بین منابع انسانی آموزش و پرورش) (ابراهیمی، ۲۰۱۳، فیندلر و همکاران، ۲۰۱۶ و غفوری، ۲۰۱۲)، توزیع صحیح بودجه تخصیصی به آموزش و پرورش برای تشکیل اقتصاد دانش‌محور (مؤلفه فرهنگ‌سازمانی رابطه آن با رعایت عدالت اقتصادی) و توجه به فرایند مدیریت و بودجه بر اساس سیستم پویایی‌شناسی، تفکر سیستمی و ابزار نمودار جریان و اثربخشی آن بر تدوین بودجه آموزشی (مؤلفه

عدالت اقتصادی بین منابع انسانی آموزش و پرورش) (فلکی و حیدری، ۲۰۱۳)، آموزش منابع انسانی و افزایش بازده توسعه اقتصادی (مؤلفه عدالت اقتصادی بین منابع انسانی آموزش و پرورش) (موسوی، ۲۰۱۴)، توجه به آموزش و پرورش رایگان (مؤلفه عدالت اقتصادی بین منابع انسانی آموزش و پرورش) و تلاش دولت در جهت ایجاد وضعیت اقتصادی همگون (مؤلفه کاهش فقر و گسترش امنیت غذایی) (صافدل، ۲۰۱۹) در جهت رسیدن به توسعه پایدار تأیید کرده‌اند.

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش: محققان، ویژگی‌های استخراج‌شده از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش که می‌تواند به توسعه پایدار صبغه دینی و اسلامی دهد را استخراج کرده و توسعه پایدار را از جهت‌گیری‌هایی که صرفاً نگاه مادی و اومانیستی دارد بازداشته‌اند و این‌چنین رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را به‌عنوان روح حاکم بر توسعه پایدار در نظر گرفته‌اند. این ویژگی‌ها شامل نه مورد به این شرح می‌باشد: تربیت نسلی موحد و متعهد؛ داشتن خودباوری و تلاش در جهت تحقق حکومت عدل جهانی؛ داشتن روحیه انقلابی، جهادی و برخورد مسئولانه با تحولات سیاسی و اجتماعی؛ توجه به اخلاق اسلامی و زندگی بر اساس نظام معیار اسلامی؛ زمینه‌سازی جهت شکوفایی فطرت و هویت اسلامی انقلابی و ایرانی؛ دوری از اسراف، افزایش قناعت عدالت و انصاف؛ توجه به مبانی نظری و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی؛ اعتقاد به اصل ولایت‌فقیه و مردم‌سالاری دینی؛ توجه به مربیان مؤمن و متخلق به اخلاق اسلامی.

بررسی پیشینه‌های مشابه حاکی از توجه بسیاری از پژوهشگران به اهمیت و جایگاه سند تحول است. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران یکی از کامل‌ترین اسناد آموزشی است. توجه به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت توسط نواختی مقدم و خالقی (۲۰۱۹)، غفوری (۲۰۱۲) و فاطمی و سادات (۲۰۱۵) مورد بررسی قرار گرفته است. توجه به سبک زندگی اسلامی (مؤلفه توجه به اخلاق اسلامی و زندگی بر اساس نظام معیار اسلامی) (بهمنی و همکاران، ۲۰۱۸)، توجه به غیرت ملی (مؤلفه توجه به هویت اسلامی انقلابی و ایرانی) (صافدل، ۲۰۱۹) و توجه به تربیت افرادی خلاق، مومن و متعهد (مؤلفه تربیت نسلی موحد، متعهد) (صافدل، ۲۰۱۹) در جهت رسیدن به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را در پژوهش‌هایشان تأیید کرده‌اند.

در ادامه، به‌منظور کاربست نتایج این تحقیق، پیشنهادهایی با توجه به یافته‌های پژوهش، به متخصصان نظام آموزشی ارائه

- می‌شود:
۱. در برنامه‌ریزی‌های مدارس، ضمن توجه به توسعه پایدار، به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بر اساس فرهنگ بومی و محلی توجه گردد.
  ۲. ضمن توجه به مفهوم پایداری در تدوین محتوای آموزشی، به یادگیری مشارکتی و رویکردهای دانش‌آموز محور توجه ویژه‌ای گردد.
  ۳. گسترش کمی و کیفی تربیت‌معلم متناسب با توسعه پایدار و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مبنای عمل قرار گیرد.
  ۴. به نقش معلم، طولانی کردن مدت کارآموزی و بازآموزی تربیت‌معلم در راستای توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت توجه ویژه‌ای گردد.
۵. گسترش فرهنگ غنی احترام به محیط‌زیست و رعایت الگوی مصرف و صرفه‌جویی در مصرف انرژی و کالاهای اساسی در برنامه‌های درسی مدارس گنجانده شود.
۶. بهبود گفت‌وگوهای فرهنگی، احترام به اقوام و تنوع مذاهب در دستور کار مدارس و محتوای کتب آموزشی قرار گیرد.
۷. تقویت نظم و انضباط اجتماعی دانش‌آموزان و توجه به روابط و مناسبات اجتماعی آنان مورد توجه برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش قرار گیرد.
۸. پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی برای مدیران، برنامه‌ریزان و معلمان با محوریت توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برگزار گردد.

References

- Amraee, H. (2009). "Policy Engineering". Tehran: Shooka. [In Persian]
- Anderson, A. (2012). "Unsustainable Development: The missing discussion about education at Rio+20". *Brookings Institution*.
- Azizi, H., Shafiee, I., & Golshani, A. (2018). "Realization of political development in the Iranian Islamic model of progress". *Iranian Islamic Progress Model Quarterly*, 6(11), 183-157. [In Persian]
- Bahmani, S., Ahmadi Ondi, Z., Multafat, H., & Bahmani, S. (2018). "Analyzing the role of education in shaping a lifestyle in line with development and the Iranian Islamic model of progress; Study of the data base of schools in Khuzestan province (Ramhormoz, Ahvaz, Izeh counties)". *The Seventh National Conference, Progress from the Basic Model to the Iranian Islamic model*. [In Persian]
- Duran, D., Cristian, G., Luminita, M., Artene, A., & Duran, V. (2015). "The components of sustainable development - A possible approach". *The 4th World Conference on Business, Economics and Management, WCBEM*.
- Ebrahimi, M. S. (2013). "Comparison of two models of sustainable development". *The First National Conference on Strategies for Achieving Sustainable Development (agriculture, natural resources and environment)*, Tehran. [In Persian].
- Falaki, N., & Ali Heidari, T. (2013). "The effectiveness of the proper distribution of the budget allocated to education for the formation of a knowledge-based economy and sustainable development". *The first National Conference on Sustainable Development in Arid and Semi-Arid Regions*, Abarkooh. [In Persian]
- Fatemi A., & Sadat, G. (2015). "Designing indicators for evaluating the educational system in the Islamic-Iranian model of progress". *The Third conference of the Islamic-Iranian model of progress*. Tehran. [In Persian]
- Findler, F., Schönherr, N., Lozano, R., & Stacherl, B. (2019). "Assessing the Impacts of Higher Education Institutions on Sustainable Development-An Analysis of Tools and Indicators". *Sustainability*, 11(1), 59.
- Ghaffari, H., Younesi, A., & Rafi'i, M. (2016). "Analyzing the Role of Investment in Education for Sustainable Development with Special Emphasis on Environmental Education". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 79-104. [In Persian].
- Ghafouri, M. H. (2012). "Education, the key to unlocking sustainable development". *The First National Conference on Sustainable Development in Arid and Semi-Arid Regions*, Abarkooh. [In Persian]
- Hasirchi, A., & Nayavand, A. (2012). "Analyzing the pattern of Iranian-Islamic progress from the point of view of the

- Supreme Leader (Strategic Planning Approach in the Fourth Decade of Revolution)". *Basij Studies Quarterly*, 50, 51-82. [In Persian]
- Higgs, A. L., & McMillan, V. M. (2006). "Teaching through modeling: Four schools experiences in sustainability education". *The Journal of Environmental Education*, 38(1), 39-53.
- Jilcha, K., & Kitaw, D. (2017). "Industrial occupational safety and health innovation for sustainable development". *Engineering Science and Technology*, 20, 372-380.
- Johannesson, I. A., Norodahl, K., Oskarsdottir, G., Palsdottir, A., & Petursdottir, B. (2011). "Curriculum Analysis and Education for Sustainable Development in Iceland". *Environmental Education Research*, 17(3), 375-391.
- Kavousy, E., & Ahmadi, F. (2010). "Globalization, Training and Development of Human Resources (Adaptive Comparison of 62 countries of world)". *Strategic Studies of Globalization Journal*, 1(1), 79-108. [In Persian]
- Kerk, G. D., & Manuel, A. R. (2014). "Sustainable Society Index". Retrieved from <http://www.eoearth.org/view/article/156362>
- Khamenei, S. A. (2007). "Statements at the meeting of the professors and faculty members on 7/7/2006". Retrieved from Ayatollah Khamenei's Conservation Office Website: farsi.khamenei.ir. [In Persian].
- Leal Filho, W. (2019). "The role of planning in implementing sustainable development in a higher education context". *Journal of Cleaner Production*, 20(235), 678-687.
- Manafi Sharafabad, K., Zamani, E., & Pursleim, A. (2015). "The position of the education system in the sustainable development of society to provide a model". *First International Symposium on Management Science in Sustainable Development*, Tehran, Mehr Arvand Institute of Higher Education, Center for Sustainable Development Solutions. [In Persian].
- Mohanty, A., & Dash, D. (2018). "Education for sustainable development: A conceptual model of sustainable education for India". *International Journal of Development and Sustainability*, 7(9), 2242-2255.
- Mousavi, S., Jafari, S. I., Nikneshan, S., & Tavakolnia, M. (2014). "Analysis and review of human and moral values chart in the field of curriculum planning". *The Third Conference of the Islamic-Iranian Model of Progress*, Tehran. [In Persian].
- Nasibulina, A. (2015). "Education for Sustainable Development and Environmental Ethics", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 214, 1077- 1082.
- Navakhti Moghaddam, A., & Khaleghi, Z. (2019). "Investigating the Relationship of the Educational System with the Islamic-Iranian Model of Progress". *Seventh National Conference on the Basic Model to the Islamic-Iranian Model of Progress*, Tehran. [In Persian].
- Poormusavi, S. Y. (2015). "The Role of the Education System in the Development and Sustainability of Iranian Islamic Culture", *The First National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies*, Tehran, Retrieved from <https://civilica.com/doc/320796>. [In Persian].
- Razavi, S. M., Akbari, M., Jafarzadeh, M., & Zali, M. R. (2013). "Reviewing of Mixed Method research. University of Tehran". [In Persian].
- Rezaei, M., Ahmadi, Gh. A., & Imam Jomeh, S. M. R., & Nasri, S. (2019). "Investigating the Attention to the Elements of Education for Sustainable Development in Elementary Social Sciences Curriculum". *Research in Curriculum Planning*, 5(30), (successive 57), 28-42. [In Persian].
- Safdel, M. (2019). "Investigating the Status of Three Important Family and Education and Government Institutions in the Islamic-Iranian Model of Progress". *Seventh Conference of the Iranian Islamic Model of Progress; From the Basic Model to the Iranian Model of Progress*, Tehran. [In Persian].
- Sanchooli, Z. (2013). "Explain the nature of the Iranian Islamic model of progress". *Islamic Iranian Progress Model*, 2(3), 79-104. [In Persian]

- Shahvali, M., & Ostovar, S. (2012). "Survey of environmental attitudes of middle and high school students in Kish Island", *The first national conference on environmental protection and planning*, Hamedan. [In Persian]
- Summers, M., & Kruger, C. (2003) "Teaching Sustainable Development in primary schools: theory into practice", *The Curriculum Journal*, 14(2), 157-180.
- UNESCO (2005) "United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005–2014)": *International Implementation Scheme*. Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001486/148650E.pdf>.
- UNESCO. (2012). "Education for Sustainable Development in Action, SOURCEBOOK, Learning & Training". UNESCO Education Sector.
- UNESCO. (2014) "Shaping the Future We Want UN Decade of Education for Sustainable Development" (2005-2014), Published in 2014 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, France.
- Veronese, D. P., & Kensler, L. A. W. (2013). "School Leaders, sustainability, and green school practices: An elicitation study using the theory of planned behavior". *Journal of Sustainability Education*, 4(1), 1-21.
- Weinberger, K. (2004). "Sustainability, sustainable development goals (SDG) and the post 2015 development agenda", Centre for Alleviation of Poverty through Sustainable Agriculture (CAPSA-UNESCAP).
- Yazdan Panah, M., & Chenani, E., & Hamid, F. (2019). "The Importance of Continuing Education in Sustainable Development". *The Seventh Islamic-Iranian Model of Progress Conference, From the Basic Model to the Islamic-Iranian Model of Progress*, Tehran. [In Persian]
- Zakeri, N., Afhami, R., & Rashidi, S. (2014). "The model of sustainable development of environmental education for the adolescent generation in schools". *The First National Conference on Conservation Planning, Environmental Protection and Sustainable Development*, Hamedan. [In Persian]
- Zaribaf, S. M. (2014). "Basics, compilation process, conceptual model and requirements for compiling the Islamic-Iranian model of progress". *Islamic Economics Studies*, 5(2), 127-156. [In Persian]
- Zibae, H. (2010). "A study on the essential relationship between progress and justice; Progress as justice. Micro-letter of justice in the Islamic-Iranian model of progress". Tehran: Hamshahri. [In Persian]

COPYRIGHTS

© 2022 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)